

**BANK FAOLIYATINI MOLİYAVIY BAHOLASHDA SUN'IY
INTELLEKTDAN FOYDALANISH ZARURIYATI**

Ziyodullayev Ma'rufjon Asatullo o'g'li

"O'zmilliybank" AJ Ichki nazorat departamenti bo'lim boshlig'i

Annotatsiya. *Ushbu maqolada bank faoliyatini moliyaviy baholash jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish zaruriyati tahlil qilinadi. Moliyaviy ko'rsatkichlarning dinamikasi, kredit risklarining prognozi, aktiv va passivlarning balanslashuvi kabi murakkab jarayonlarni avtomatik tarzda tahlil qilishda sun'iy intellekt imkoniyatlari yoritiladi. AI asosida qaror qabul qilish banklarning strategik barqarorligi va samaradorligini oshirishda muhim vosita sifatida asoslab beriladi.*

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt, moliyaviy tahlil, bank ko'rsatkichlari, risk menejmenti, aktiv-passiv boshqaruvi, AI-based decision making, prediktiv tahlil.*

KIRISH

Bank tizimida moliyaviy baholash — bu nafaqat yillik hisobotlarni tuzish, balki bankning hozirgi holatini baholab, kelajakdagi barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan strategik faoliyatdir. Ayniqsa, hozirgi tez o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitda bank ko'rsatkichlarini faqat o'tgan davr statistikasi asosida baholash yetarli emas. Shu bois, moliyaviy baholashda yangi vositalar, xususan sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish zarurati ortib bormoqda.

An'anaviy tahlil uslublari (ko'rsatkichlar nisbati, tendensiya tahlili, moliyaviy koeffitsiyentlar) mavjud bo'lishiga qaramay, ularning imkoniyatlari cheklangan. Ular faqat mavjud axborotni qayta ishlaydi, ammo murakkab o'zaro bog'liqliklar, yashirin tendensiyalar yoki oldindan ogohlantiruvchi signallarni aniqlay olmaydi. Shu nuqtai nazardan, sun'iy intellekt texnologiyalari bank faoliyatini moliyaviy baholashda yangi bosqichni boshlab bermoqda.

ASOSIY QISM

Sun'iy intellekt bank faoliyatini baholashda birinchi navbatda katta hajmdagi moliyaviy ma'lumotlarni chuqur o'rganish imkonini beradi. AI vositalari orqali aktivlar rentabelligi (ROA), o'z kapital daromadliligi (ROE), foizli daromadlar o'sishi, xarajatlarning samaradorlik koeffitsiyenti kabi ko'rsatkichlarning bir-biriga ta'siri matematik modellar yordamida tahlil qilinadi. Bu esa inson tomonidan qamrab olinmaydigan mantiqiy bog'liqliklarni ochib beradi [1].

Ikkinchidan, sun'iy intellekt asosida qurilgan tizimlar bankning kredit portfelidagi potentsial risklarni prognoz qila oladi. Masalan, kredit oluvchilarning moliyaviy

harakati, hisob raqamlaridagi harakatlar, xarid odatlari va hatto geolokatsiyasi asosida ular to'lovga layoqatli yoki yo'qligini oldindan baholovchi AI modellari ishlab chiqilgan. Bu bankka moliyaviy yo'qotishlarni kamaytirish, foiz stavkalarini real riskga moslashtirish va aktivlar sifatini saqlash imkonini beradi.

AI vositalari banklar uchun "what-if" ssenariylarini avtomatik yaratish orqali muqobil strategik qarorlarni ishlab chiqadi. Masalan, agar milliy valyuta qadrsizlansa yoki asosiy mijoz segmentida likvidlik tanqisligi yuz bersa, bu bank balansiga qanday ta'sir qiladi? Bunday ssenariylar asosida sun'iy intellekt aktiv-passiv muvozanatini hisoblab, likvidlik boshqaruvi bo'yicha real tavsiyalar ishlab chiqadi. An'anaviy tahlil usullari bunday tezlik va aniqlikni ta'minlay olmaydi.

Shuningdek, AI asosida bank moliyaviy barqarorligining soxta o'sish indikatorlarini aniqlash imkoniga ega. Masalan, qisqa muddatli aktivlar ko'paygani holda to'lov muddati yaqin bo'lgan passivlar ko'paygan bo'lsa, bu tashqi tomondan foydali ko'rsatkichdek ko'rinsa-da, aslida riskni anglatadi [2]. AI algoritmlari bu kabi "yashirin xavfli zonalarini" aniqlaydi va moliyaviy direktorlarni ogohlantiradi.

Bundan tashqari, AI yordamida moliyaviy tahlil avtomatik ravishda regulyator talablariga muvofiqlikni monitoring qiladi. Har oy yoki chorak oxirida banklar ko'plab normativ ko'rsatkichlarni O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankiga taqdim etishi shart. AI bu ko'rsatkichlarni tizimli tarzda kuzatib borib, ularning buzilish ehtimolini oldindan bildiradi. Natijada, bank moliyaviy intizomni yuqori darajada saqlab qoladi va regulyator bilan o'zaro aloqada ishonchni oshiradi.

Bank faoliyatining moliyaviy holatini tahlil qilishda sun'iy intellektdan foydalanish zaruriyati bugungi kunda nafaqat raqamli imkoniyatlarning ortib borishi, balki raqobat muhitining murakkablashuvi bilan ham bevosita bog'liq. Ayniqsa, tijorat banklari bozordagi o'z ulushini saqlab qolish, investitsiyalar oqimini jalb etish va mijozlar ishonchini mustahkamlash uchun o'z moliyaviy ko'rsatkichlarini doimiy tarzda baholab borishga majbur. An'anaviy metodlar bu ehtiyojlarga yetarli darajada mos kelmaydi, chunki ular ko'p vaqt talab qiladi va insoniy omilga haddan ziyod bog'liq. Sun'iy intellekt esa bu jarayonlarni real vaqt rejimida avtomatlashtirish orqali moliyaviy tahlil sifatini va tezligini sezilarli darajada oshiradi [3].

Shuningdek, sun'iy intellektdan foydalanish orqali banklar konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotlarning aniqligini va yangilanish chastotasini oshirishi mumkin. Ko'plab banklar turli filiallarda yuritilayotgan hisob-kitoblarni haftalik yoki oylik asosda jamlab, so'ngra markaziy boshqaruvga yuboradi. Bu orada yuzaga keladigan vaqt farqi va ma'lumotlar nomuvofiqligi tahlil natijalarining ishonchliligiga putur yetkazadi. AI esa bu ma'lumotlarni avtomatik to'playdi, tozalaydi va

markazlashtiradi. Natijada tahlil jarayonida “real-time” (ya’ni hozirgi holatdagi) ma’lumotlardan foydalanish imkoni paydo bo’ladi.

Bundan tashqari, AI vositalari yordamida bank rahbariyati moliyaviy ko’rsatkichlar asosida muqobil strategiyalarni simulyatsiya qilishi mumkin. Masalan, kredit foiz stavkalarini o’zgartirish, yangi xizmatlar joriy etish yoki investitsiya siyosatini qayta ko’rib chiqish holatlari natijasida bank balansiga qanday ta’sirlar yuzaga kelishini oldindan ko’rish mumkin. Bu “scenario-based decision-making” deb ataladi va hozirgi zamonaviy bank boshqaruvida muhim strategik vositaga aylangan. Bunday imkoniyatlar moliyaviy tahminlarning aniqligini oshiradi va noto’g’ri qarorlar xavfini kamaytiradi [4].

XULOSA VA MUNOZARA

Bank faoliyatini moliyaviy baholashda sun’iy intellektdan foydalanish – bu zamonaviy moliya boshqaruvida sifatli burilish nuqtasidir. AI texnologiyalari oddiy hisob-kitoblardan farqli ravishda murakkab moliyaviy bog’lanishlarni tahlil qilish, yashirin risklarni aniqlash, prognozlash, ssenariylar yaratish va real vaqt rejimida moliyaviy salomatlikni baholash imkonini beradi. Bu esa bank rahbariyatiga puxta, dalillangan va aniq strategik qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Kelajakda O’zbekiston bank tizimida moliyaviy tahlilni to’liq raqamli shaklga o’tkazish, AI asosidagi platformalarni joriy etish va bu borada inson kapitalini qayta tayyorlash bank tizimining barqarorligi, ishonchliligi va xalqaro reytinglarda yuqori o’rin egallashiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. PwC. AI in Banking: Financial Analysis and Credit Risk. – www.pwc.com, 2022.
2. McKinsey & Company. Artificial Intelligence in Banking: Strategic Applications. – 2021.
3. Karimov F. Bank moliyaviy tahlilida texnologik yondashuvlar. – Toshkent, 2023.
4. Umurzak, C., Marjona, E., Jonibek, I., & Azamat, A. (2023). Moliyaviy hisobotni aks ettirishda tovar moddiy zaxiralar hisobi dolzarbligi." Uchinchi renessansda ilmiy-amaliy tadqiqotlarning dolzarb muammolari" mavzusidagi onlayn konferensiyasi, 2(10), 64-66.
5. Temirov, A., Reypnazarov, E., Khujamatova, S., & Isakov, A. (2022). Integration of smart grid systems and geoinformation technologies: challenges and

opportunities. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(9), 326-335.

6. Isakov, A. F., & Artikov, A. A. (2020). Improved process control system of flotation of potash ores. Am J Appl Sci, 2, 132-135.

7. Nasirova, S. N., Artikov, A., & Isakov, A. F. (2019). Computer simulation of the flotation process taking into account the hydrodynamic structure of interaction flows. Central Asian Problems of Modern Science and Education, 4(2), 555-565.

8. Dostonbek Bahodir O'G'I Eshpulatov (2022). O'ZBEKISTON AGROSANOAT MAJMUASIDA INNOVATSIYALARNI JORIY QILISH HOLATINI BAHOLASH. Academic research in educational sciences, TSAU (Conference), 16-32.

9. Абдувохидов, А., Эшпўлатов, Д., Нурмухаммедова, М., & Қаршибоев, О. (2022). Инновацион иқтисодиётда импорт ўрнини босувчи саноат ишлаб чиқаришларни ташкил этиш масалалари. Iqtisodiyot va ta'lim, 23(6), 23-33.